

Az evangyeliomi protestáns lap és az unitárizmus.

A kecskeméti protestáns-egylet f. év május 14-én tartott közgyűlése alkalmából, melyen e sorok írójának is szerencséje volt jelen lenni s a fűzetünk elején álló felolvasást tartani, az evangyeliomi „Protestáns Lap“ szerkesztője, Balogh Ferencz ur a nevezett lap 24 és 25 számaiban ismételtlen megemlékezik az unitárizmusról is, a melylyel úgy látszik sehogy se tud kibékülni. Legyen szabad megjegyzéseit egy pár észrevétellel bemutatni t. olvasóinknak.

A protestáns-egylet titkára évi jelentésében a többek közt rámutatván az egylet szellemében működő folyóiratokra és lapokra, B. F. ur rossz neven veszi, hogy a mi „Ker. Magvetőnk“ is — a lap Megvetőnek írja, kissé gyanus sajtóhiba — ezek közé számítva, s miután a protestáns-egyletnek, mondhatni, legnagyobb hibául rója fel, hogy az unitáriusokkal kezet fogott, így nyilatkozik: „Mi becsüljük sokoldalú érdemöknél fogva az erdélyi unitáriusokat, hódító és olvasztó erejét azonban, ha van ilyen, jobb szeretnők, ha p. o. a románság felé fejlesztené ki, nem a protestáns egyház felé. Hitelvileg, szerintünk, nincs is jövője az unitárizmusnak; nemzeteket, országokat sokáig valamint a multban nem tartathat meg, a jövőben sem tarthat irányzó uralma alatt. A ki az unitár álláspontra elérkezik, mint egy Dudics, Dávid, Hatala, az jóformán vallás nélkül is ellétezhetik; az egyesnél meglehet, de a tömegnél fenyegető alakú lehetne. Mi semmi szin alatt az unitárizmus propagandái lenni nem akarunk, tilt ettől multunk, hittudatunk, tilt egyházunk java és szeretete, és fennmaradásáérti hű lángolás. — Mi ujdivatu válogatódsi elvűségnek hódolni nem akarunk, az eccliticismus mindig csak ideiglenes és korcs tünetny volt, s az is marad.“

Ez aztán meg van mondva magyarán. Bizony csuda, hogy az országgyűlés nem jó rá arra a gondolatra, hogy az 1848-ki 20-ik t. cikket, mely az unitárius vallást Magyarországon a törvényesen bevett vallások közé sorozza, visszahuzza. Ha B. F. ur a hon atyái közé jutna, tán még ezt is megérvők; legalább indítványt tenni ez iránt bizonyosan nem mulasztaná el. S ha csakugyan hiszi azt, hogy az unitárizmus oly veszélyes, csak honpolgársági kötelességét teljesiténé.

Azonban mi sokkal jobb véleményben vagyunk B. F. ur iránt, mint sem oly nagy ellenségünknek tartasuk, mint a hogy cikkében magát mutatja. Hiszen ő maga mondja azt is, hogy becsüli az erdélyi unitáriusokat s csak azt szeretné, hogy a románság felé terjesszük ki hódító hatalmunkat. Ezt a figyelmeztetést már másod-

szor halljuk. Ugyanezzel az óhajtással mutatta volt bé „Unitárius kis Tükör“ czimű könyvecskémet olvasóinak. E tekintetben tehát hivatkozom akkor tett észrevételeimre a „K. M.“ mult évi folyama 345-ik és 346-ik lapjain.

De az unitárizmusnak B. F. ur szerint nincs is jövője. Ugyan kérdem, miért fél tehát annak hódító hatalmától? Mit árt a magyarországi protestáns egyházaknak egy oly vallásnézet, a melynek nincs jövője? Pedig B. F. ur erről meg van győződve, mert azt mondja, hogy az unitárizmus a multban sem birt országokat és nemzeteket sokáig irányzó uralma alatt tartani; tehát a jövőben sem tarthat. Mi uralkodni nem is akarunk s az uralkodó egyház eszméjétől legyen az akár katolikus, akár protestáns köntösbe öltöztetve, egyaránt irtozunk. Mi azért a szellemi országglásért küzdünk, melyről az ur Jézus azt mondotta, hogy nem e világból való, az az nem hasonló a világi ugynevezett politikai országglásokhoz. S meg is vagyunk győződve a felől, hogy munkánk nem hiában való az Urban, hogy már is jóval nagyobb létszámunk van, mint a statisztikai adatokban kimutatni tudjuk. Hogy ugy katolikus, mint protestáns testvéreink között számosan vannak, a kik a mi hitnézeteinkkel rokonszenveznek, sőt osztják vallásunknak több alaptételét, melyeket itten most elősorolni nem kívánok. S nekünk ez a fő. Mi az elvekért s nem ez vagy amaz vallásformáért küzdünk. S mikor azt fogjuk tapasztalni, hogy az igazság őszinte szeretetében és keresésében, valamint annak bátor hirdetésében és nyilvánításában más egyházak minket utolértek vagy túlhaladtak: akkor, ha ugy tetszik, bevégzettnek tekintjük missionkat. Igaz, hogy ez még messze, igen messze lehet; de azért nem csüggedünk s legkevésbé ijedünk meg az olyan okoskodástól, mint a B. F. uré, mely szerint országokat és nemzeteket nem birunk meghódítani a jövőben is azért, mert a multban sem birtunk. Ha a tény maga igaz is volna, az abból vont következtetés teljességgel nem állja ki a logika próbakövét. Hány állam van ma, a melyeknek egykor hire se volt s hány lesz még, a melyeket mi még most gondolni se tudunk?

Azt mondja tovább B. F. ur, hogy „a ki az unitárius álláspontra elérkezett, az vallás nélkül is elletezhetik, a mi egyesnél meglehet, de tömegnél fenyegető alaku lehetne.“ Soha se hittem volna, hogy B. F. ur, a kit én őszintén hívó léleknek tartok, a vallást csak a tömeg, a nép számára tartsa szükségesnek; mert avagy nem ez következik-e abból az állításából, hogy az egyesek ellehetnek vallás nélkül, de a tömegnél ez fenyegető alaku lehetne, tehát a vallás tulajdonképpen csak a népért szükséges? Hiszen így csak azok gondolkoznak, a kiknek csakugyan nincs vallása, és semmibe vesznek mindenféle vallási intézményt. Szerintünk vallás nélkül senki el nem lehet; mert a vallásos érzés, mely a vallás alapjául szolgál, éppen oly elidegeníthetlen tulajdona az emberi léleknek, mint a gondolkozás. Mindenkinek van, kell lenni vallásának. Még az ugynevezett istentagadók sem élnek bizonyos vallá-

sos légkör nélkül. De az unitáriusoktól éppen nem tagadhatja meg B. F. ur a vallásosságot már csak azért sem, mert az unitárius vallást nem csak egyesek, hanem itt hazánkban 55—60,000, Angliában és Amerikában több mint egy millió lélek követi. Ez egy kis tömegnek megjárja. S kérdem hol öltött fenyegető alakot magára? Nem ismeri-e el maga B. F. ur az unitáriusok sokoldalú érdemeit? Ha ezekhez hozzá tesszük még azt, hogy B. F. ur is az unitárizmust azért utasítja el magától, hogy nem akar új divatu válogatosdi elvűségnek hódolni; tehát az unitárizmust, a miről előbb azt nyilatkoztatta, hogy az a multban is megvolt, csak hogy nem birt hódító erővel, most valamely újdivatu vallásnak nevezi, elmondhatjuk, hogy egy néhány sorban több ellenmondást csinálni talán készakarva sem lehetne.

Hanem hát mindennek csak az az oka; mert B. F. ur semmi szin alatt sem akar az unitárizmus propagandája lenni; tiltja őt ettől multja, hittudata stb. Erre aztán nekem sincs mit mondani. Mi soha se tüztük magunk eleibe feladatul kényszeríteni másokat, hogy hozzánk jöjjenek, minket szeressenek, ügyünket pártolják, velünk tartsanak, érettség megtagadják multjokat és hittudatokat. Mi az eszmék diadalát, a melyért küzdünk, az időre bizzuk s azzal tartunk, hogy az Isten szent lelkének senki ellene nem állhat. Nálunk működik-e ez a lélek, vagy B. F. urnál inkább, vagy mindnyájunknál egy kicsit s egyikünknel se eleget, ezt megmondani én nem tudom; de annyit engedjen hinnem B. F. ur, hogy a Krisztus szellemétől semmi sincs távolabb, mint a felekezeti szűkkeblűség, mint az üdvösségnek egy felekezeti név szűk korlátai közé szorítása s egyedül csak e korlátok között való keresése.

Nem minden aggodalom nélkül folytatom tovább az „Evangyeliomi Lap“ érintett cikke feletti szemlémet, mert az kecskeméti felolvasásomra vonatkozáva, egyenesen saját személyemet is illeti. Magamról pedig éppen egy szerkesztésem alatt is álló folyóiratban sem beszélni, sem másokat beszéltetni engedni, nem tartom helyesnek. Ha kedvem lett volna rá, erre az alkalom most csakugyan kecssegtető volt; mert kecskeméti felolvasásomról a hazai és külföldi lapok közül többen oly meleg hangon, annyi elismeréssel és rokonszenvvel emlékeztek meg, hogy jobb illatu tömjént tán soha magamnak nem gyujthatok. De ha a dolog kellemesebb részét, e folyóirathoz való viszonyomnál fogva, mellőznöm kellett, remélem, senki sem fogja szerénytelenségnek bélyegezni, ha a szóban levő felolvasásra vonatkozó bírálat közlését nem tagadom meg magamtól. B. F. úr ezeket mondja felolvasásomról: „A tárgy olyan, hogy arról ágost. és hely. hitvallásu lelkész is tudott volna tapsokat arathatólag értekezni, nem volt szükség folyamodni az unitárizmus-hoz, hogy csillámot adjon az egyletnek. Abból a kis kivonatból, mit olvastunk, azt látjuk, hogy ő (F. J.) inkább plátói bölésészet alapján áll, a vallást poczisnek veszi; a szép, jó, igaz eszméjét hangsúlyozza; a pap teendőjének a valláskülönbözésből eredő vá-

laszfalak megszüntetését jelöli stb.; ezek mind igen szépek s finoman az unitarizmus malmára hajtják a meglágyított szívek vizeit. Csak hogy ker. lelkésről van szó, nem valami eszményi, egy akolkori képzelt papságról; lelkeket nyerni a Krisztusnak s az örökéletre készíteni azokat, a bűnösöket téríteni stb. ez a ker. pap feladata. Míg az evangyeliom tanait a világ nemzetei be nem fogadják, mindig lesz válaszfal s lenni kell, mint van az éj és nap között. Az a ker. missionarius, a ki a pogányság falait beveszi s a kereszténység világát oda beviszi, ez s így eszközli a válaszfal ledöntését. A ker. és nem ker. nézetek, elvek amalgamizálása eltörli ugyan az egyedi, jellegi különbséget, e vegyfolyam megtörténhetik durva anyaggal, de az öntudatos szabad lényvel nem. A költői báj nem tagadható meg azon értekezéstől; egy tanár a beszéd végezte után el is ragadtatva, felkiálta: „Ma lett üdvössége ezen (Kecskemét) városnak!” Mily könnyen üdvözít ma egy egyletes szónok! A debreczeni terrorizmus ily lágyító ellenképet kapott a kecskeméti errorizmus által. A nagy mester minden szelidsége daczára korbáccsal ütötte ki a templomból az oda nem való üzereket, mit mondana ma a szeretet nagy egylete e szerinte bizonyosan templomi terrorizmusra! Ugyan a nagy mester a tisztátalan várost meglátván: sira azon.“

Eddig az én felolvasómat illető bírálat, a melyből úgy látszik, hogy B. F. úr nem is annyira engemet, mint inkább az egyletet és Kecskemét városát hibáztatja. De hát mi is tulajdonképen az én hibám? Hogy csak azt mondtam, a mit bármely ágost. és helv. hitvallású lelkész elmondhatott volna, hogy a vallást poezisnek neveztem s a szép, jó és igaz eszméjére kiváló sulyt fektettem, hogy a pap teendői közé a valláskülönbözésből eredő válaszfalak megszüntetését is oda soroztam, hogy az egy akol és egy pásztor krisztusi eszméjeért lelkesültem és lelkesítettem hallgatóimat: ezért kell vala engem kiűzni Kecskemétről, a helyett, hogy oly szivességgel fogadtak, a melynek emléke előttem igazán örökre felejthetetlen marad? ezért lett tisztátalan általam e város, hogy Jézus bizonyosan sirt volna az én felolvasásom után? Ezek szerint nekem valami olyat kellett volna mondanom, a mit sem egy ágost., sem egy helvét hitvallású lelkészársam el nem mondhatott volna, a vallást prózának kell vala neveznem, a mely nem a szép, jó és igaz, hanem a rút, rosz és gonosz eszméjét képviseli, ápolja és terjeszti; hirdetnem kell vala a testvéri szeretet helyett a gyűlölködést, legjobbnak tartván azt a papot, a ki a más gondolkozásukat megveti, üldözi; tanitnom kellett volna a Krisztus ellen, hogy az egy akol és egy pásztor eszméje non sense: ily felolvasással aztán, úgy látszik, megnyertem volna a B. F. úr tetszését és helybenhagyását is; akkor méltó öröme lehetett volna bennem Kecskemét városának; akkor tán még azt is megérdemeltem volna, hogy felolvasómról azt mondják: „Ma lett üdvössége e városnak!“

Lám, hova ragadja az embert a felekezeti szűkkeblűség és féltékenység! Minő sikamlós térre jut az, a ki az egyenes, vert utat elhagyja! Mennyi tévfogalmat szül a régi előítéletekkel telt gondolkozásmód! Én ismétlem, hogy B. F. urat sokkal jobb, sokkal keresztényibb érzelmű embernek tartom, mint írásaiból látszik. Hiszen a ki a Krisztus vallásáért úgy lelkesül, mint ő, a ki azt hirdeti, hogy a pap kötelessége lelkeket nyerni a Krisztusnak s az örökéletre készíteni azokat, a bűnösöket téríteni stb., annak még a tévelygők, a bűnösök iránt is szeretetet kell éreznie. És ő az unitáriusokat becsüli is, csak azt nem szereti, hogy a protestáns egyesület miért fogott velök kezét. Ezt az ellenszemet nem tudja legyőzni magában.

A mi már ezt az ellenszemet illeti, hogy az miből származik? Miért veszélyes a magyarországi protestáns egyházaknak az unitáriusokkal való testvéries barátkozása, a vallásos élet megelevenítésére irányzott közös, vállvetett működés? E kérdésre, úgy hisszük, nem sokára megfelel maga B. F. úr, a kihez éppen e tárgyban a „Prot. egyh. és isk. lap“ f. évi 28-dik számában Nagy Sándor, ágyai ref. lelkész egy nyílt levelet intézett. E levél, melyben nevezett lelkészünk 1866-ban Erdélyben tett körútjában irt naplója után igen melegen emlékszik meg az unitáriusokról, szintén az Evangyeliomi lapnak a protestáns egyesület ellen intézett támadásának jogtalanságát igyekszik kimutatni, melyért valóban nagy köszönettel tartozunk t. Nagy Sándor úrnak. S miután személyes meggyőződése után nem egy szép vonást tüntet fel az unitáriusok vallásos életéből, azt a kérdést veti fel: „miért mégis veszélyes az ezekkel érintkezés?“ Ez az a kérdés — ugymond — melyre tőled, kedves barátom! őszinte feleletet várok.“

Ezt a feleletet mi is elvárjuk.

Ferencz József.